

Fügedi János

UGRÁSTÍPUSOK A NÉPTÁNCBAN

Bevezetés

A Zenetudományi Intézet Néptánc Osztályán folyó tánclejegyzési gyakorlat elsősorban a kelet-közép-európai, Kárpát-medencei néptáncokra irányul. A tánclejegyzések Lábán-kinetográfiával¹ készülnek, amely rendszer absztrakt jeleket használ a mozdulatok azonosítására. A rendszer a tánc tér-idő-erő egységét audiovizuális megjelenésétől függetleníti, a koncepcionális elvontság alapján jelekbe sűrítve kódolja. A Lábán-kinetográfia azonban nem a jel-mozgás közvetlen kapcsolati ekvivalencia halmaza, hanem a tánc szempontjából lényeges kifejezések, *mozgásgondolatok* lejegyzésére kialakított konvenciók és szabályok, valamint grafikus logikán épülő jelsorozatok adekvát rendszere. A lejegyzés követhetősége és lehetőség szerinti legegyszerűbb, tömör megfogalmazása megköveteli az összetett mozgás alap mozdulatelemekre, mozgás-primitívekre való bontását, elemzését. A mozgás- és mozgásértelem-centrikus megközelítés, a tömörítés és mégis pontos rekonstrukciót biztosító lejegyzés egyik pillére a mozdulatok tipologizálása és a típusokon belüli osztályozása.

A kelet-európai néptáncok egyik jellegzetes mozdulattípusa az *ugrás*. E táncok lejegyzése és lejegyzésből való rekonstrukciójának tanítása során feltűnt a Lábán-kinetográfia elemzési és lejegyzési eszköztára által kínált aránylag kis számú lehetőség és a tényleges mozgásjelenség széles változatai közötti eltérés. E változatok vizsgálata vezetett a néptáncokban alkalmazott ugrások itt közreadott tipológiájához.

A vonatkozó szakirodalom² nem definiálja egyértelműen az ugrás mozdulattípust. Ezért a szakirodalmi terminusok és elemzések áttekintése után pontosan definiáljuk, mit értünk e mozdulattípus alatt. Az alábbi vizsgálatok követéséhez előzetesként elegendő az itt következő meghatározás. Az ugrás két megkülönböztethető, de elválaszthatatlan mozdulatrészből áll: (néptáncok esetében rendszerint) lábról indított *súlytalanításból* és lábra érkező *súlyvételből*. A súlytalanítás kifejezés alatt azt a mozdulatrészt értjük, amikor a test nincs alátámasztva, és e támasztékvesztés a test saját erejéből jön létre, és nem külső erő, például egy partner általi emelés révén. Súlyvételkor a test egyik vagy mindkét lábán újra alátámasztott lesz.

¹ A rendszernek két fő dialektusa létezik: az Ann Hutchison által kifejlesztett Labanotation, és az Albrecht Knust nevéhez kötődő Kinetography Laban. Az eltérés ortográfiailag csekély, azonban a két dialektus határozottan különbözik egyes szabályok használatában és a mozgás értelmezésében. A kinetográfia rendszerét néptáncra Magyarországon elsősorban Szentpál Mária adaptálta. Az ő értelmezése nem követi szorosan egyik említett irányzatot sem, azonban közelebb áll Knust dialektusához, mint Hutchinsonéhoz.

² A rendszer meghatározó szakirodalmára a későbbiekben tételesen hivatkozunk.

Az ugrás Lábán-kinetográfiában alkalmazott definícióinak áttekintése

A definíciók áttekintését a Lábán-kinetográfia fő teoretikusai szerint végezzük. Az áttekintés nem megy bele az apróbb részletekbe, mert célunk csupán az, hogy a publikált dokumentumok alapján képet adjunk arról, miként értik a szakemberek az ugrás mozdulatípust és milyen lejegyzési megoldásokat választottak. Műveikből csak azokat a részleteket és gondolatokat idézzük, amelyek a jelen vizsgálódásaink szempontjából figyelemre érdemesek.

Albrecht Knust

Knust az *A Dictionary of Kinetography Laban*³ című könyvében az ugrással és az ugrásszerű mozdulatokkal az alábbi címek alatt foglalkozik:

- Ugrások, helyzetek és lábgesztusok
- Az öt lehetséges ugrástípus
- Ugrásszerű lépések
- Az ugrás iránya
- Csúszó támasztékváltás.

A Dict.180-ban⁴ a következő szabályt vezeti be: „II Szabály: A mindkét súlyrubrikában megjelenő helykihagyás ugrást jelent.” A szabályt a Dict.Ex.180⁵ illusztrálja. Arra nem ad magyarázatot, mit ért az ugrás kifejezés alatt.

A Dict.Ex.186a–b⁶ egy másik lehetőséget mutat be az ugrás jelölésére. A Dict.186a-ban rövid elemzést kapunk: „(A cselekvésjel azt jelenti, hogy) az egész test elhagyja a talajt, azaz ugrás történik...”. A Dict.186b megállapítja, hogy a földtől való elszakadás „...kifejezhető irányjellel is.” A Dict.197⁷ a *kuppét*, a csúszó szökkenést és az *échappét* „ugrásszerű lépésnek” tekinti. Knust definíciója szerint: „A kuppé, amikor az egyik láb súlyvételével egyidejűleg a másik elhagyja a talajt, egy igazi ugrás és egy lépés keveréke” – lásd a Dict.Ex.197a-t⁸. A csúszó szökkenéssel és az *échappéval* a Dict.232 és 234⁹ részletesebben foglalkozik „Csúszó támasztékváltás” cím alatt.

A Dict.198¹⁰ témája az ugrás magassága. Knust megállapítja, hogy „Az ugrás magassága a levegőben töltött idő hosszától (amelyet a súlyrubrikában a helykihagyás hossza mutat) és az ugrás távolságától függ. Rövid idő alatt csak alacsony ugrás lehet előadni”. (E megállapítást a Dict.Ex.198a¹¹ illusztrálja.) Továbbá: „...hosszabb idő alatt

³ Knust 1979.

⁴ Knust 1979. Vol. 1. p. 37. A hivatkozott szövegre a továbbiakban a „Dict.”, a könyv példáira pedig a „Dict.Ex.” jelzettel utalunk. Knust könyvében a bekezdéseket számozták, ezért szövegekői hivatkozásaink e számokat, és nem az oldalszámot adják meg.

⁵ Knust 1979. Vol. 2. p. 19. A követhetőség érdekében valamennyi hivatkozott példát a jelen tanulmányban újraközöljük.

⁶ Knust 1979. Vol. 2. p. 20.

⁷ Knust 1979. Vol. 1. p. 40.

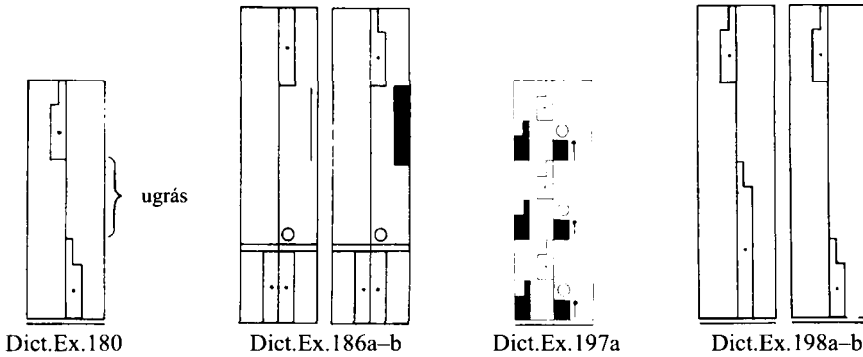
⁸ Knust 1979. Vol. 2. p. 21.

⁹ Knust 1979. Vol. 1. p. 52.

¹⁰ Knust 1979. Vol. 1. p. 40.

¹¹ Knust 1979. Vol. 2. p. 21.

magasabbra és távolabb lehet ugrani” (illusztrálva a Dict.Ex.198b-ben). E megközelítés fordított logikának tűnik. Mind az ugrás magassága, mind távolsága a testtömeget mozgató izmok dinamizmusától függ. Az erő irányától függően az ugrás magassága vagy távolsága növelhető. A levegőben töltött idő mennyisége a nehézségi erő ellen kifejtett testi erő következménye. A súlyrubrikában megjelenő, időtartamot jelölő helykihagyás hossza csupán közvetett jelzése a test levegőbe emeléséhez szükséges erőnek.

A Dict.199¹² kétfajta, természetestől eltérő előadásmódú ugrást mutat be. A Dict. Ex.199a¹³ „a talajt erőteljes módon elhagyó ugrást jelöl” – ugyanezt a jelenséget Knust a Dict.Ex.521d’-ben¹⁴ így magyarázza: „A rendelkezésre álló időhöz képest különösen magas ugrásokat a súlyrubrikába helyezett függőleges erőjellel jelölhetjük.” A Dict.Ex. 720d-ben¹⁵ ugyanezt „elpattanó ugrásnak” hívja. Vegyük észre, hogy itt az erőteljes levegőbe emelkedést Knust közvetlenül a dinamikára utaló jellel fejezte ki.

A Dict.Ex.199b¹⁶ „a talaj fölött végrehajtott ugrást” képvisel, amelyet Knust a *terre á terre* szakkifejezéssel jelölt. Az itt újraközölt lejegyzésből megállapíthatjuk, ahhoz, hogy ugrás közben a súlypont magassági szintjét megtarthassuk, az ugrást *demi plié*ből kellett volna indítani, mivel feltételezhető, hogy Knust itt olyan ugrást akart kifejezni, ahol nincs levegőbe emelkedés.

A Dict.200¹⁷ arra ad általános szabályt, miként kell a talajtól való elszakadást és a talajfogást előadni: „Tudottnak tekintjük az ugrást megelőző, előkészítő térdhajlítást és

¹² Knust 1979. Vol. 1. p. 40.

¹³ Knust 1979. Vol. 2. p. 21.

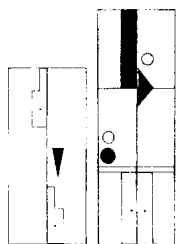
¹⁴ Knust 1979. Vol. 2. p. 91.

¹⁵ Knust 1979. Vol. 2. p. 120.

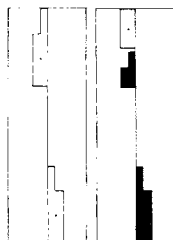
¹⁶ Knust 1979. Vol. 2. p. 21.

¹⁷ Knust 1979. Vol. 2. p. 21.

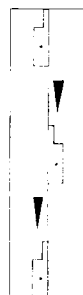
a megérkezés ruganyosságát, ezért ezeket nem írjuk le. Szabály szerint a 200a-ban adott lejegyzés elegendő; azonban a 200b szerint a részletek hozzáadhatóak...”.

Dict.Ex. 199a-b

Dict.Ex. 200a-b

Dict.Ex. 512d'

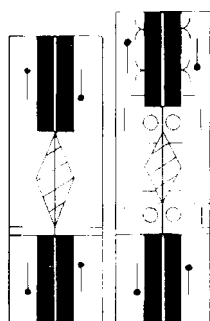
Dict.Ex. 720d

A Dict.232 az *échappé*val foglalkozik. Knust megállapítja: „Az *échappé* annyiban hasonlít a csúszó lépéshez, amennyiben a lábak az új pozícióba csúszva érkeznek...” – majd hozzáteszi: „...nincs testsúly áthelyezés egyik lábról a másikra, mert a mozdulat két lábról két lábra történik. Az *échappé* az ugrás és a lépés közötti állapot. Az egyik pozícióból a másikba csúszáshoz a testet ideiglenesen súlytalanítani kell, mint az ugrásnál. Azonban a talajt nem szabad elhagyni, mint az igazi ugrás esetén.”. Knust definícióját nem könnyű követni. Hogyan lehetne az *échappé* a lépés és az ugrás közötti állapot, amikor a lépés lényege az olyan súlyátvitel az egyik lábról a másikra, ami közben állandóan *teljes alátámasztás* van? Még a két lábról egy lábra végzett csúszó lépés esetében is a test súlyát először át kell helyezni a nem lépő lábra ahhoz, hogy lehetővé tegyünk a lépő láb számára az újbóli súlyvételt. Annak érdekében, hogy eldönthessük egy mozdulatról, ugrás vagy ugrásszerű mozdulat, a kulcskérdés a következő: mindkét láb súlytalanodik-e vagy sem? Az *échappé* esetében a test tömegét jelentős erővel felfelé kell mozdítani, azaz a test súlyát mindkét lábról szabadítani kell. Ezen előadásmóddal szemben *lépés esetén a test folyamatosan alátámasztott marad a lábváltás közben*. Ezért az *échappé* az ugrások egy alfaja, például csúszó ugrás abban az esetben, ha a lábak földkontaktusban maradnak a pozíció váltása közben.

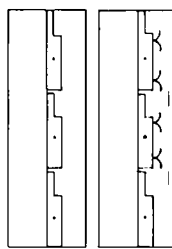
A Dict.Ex.232a¹⁸ az *échappé* lejegyzésének egyszerűsített módját illusztrálja. „A súlyrubrikában lévő helykihagyás hiányából látható, hogy a test nem hagyja el a talajt.” Ez kétségtelenül így is van, azonban e jelölésmódból nem következik közvetlenül, hogy ugrásszerű mozdulatot kell végrehajtani. Knust következtetéséhez külön szabályra, speciális jelírásbeli értelmezésre van szükség, amely kijelenti, hogy *échappé* szituációkban a helykihagyás hiánya súlytalanítást jelent arra az időre, amíg a csúszó váltás a két pozíció között lezajlik.

¹⁸ Knust 1979. Vol. 2. p. 28.

Szintén érdemes megvizsgálni Knust *échappé* definícióját. Az első így hangzik: „...az *échappé* ...közvetlen átmenet zárt pozícióból nyitott pozícióba vagy nyitott pozícióból zárt pozícióba...”¹⁹ majd egy másik: „csúszás egyik kettős pozícióból egy másikba (*échappé*, 232)”²⁰ Az első definíció a korlátozottabb érvényű. A második definícióban nem világos, mit ért Knust „kettős pozíció” alatt, mivel egy pozíció attól pozíció, hogy a támaszték páros súlyhelyezettű. Ugyanakkor észrevehető, hogy kihagyott egy igen lényeges tényezőt, a magassági szintváltást. Az *échappé* javasolt definíciója a következő lehet: az *échappé* magassági szintváltással végrehajtott csúszó ugrás egyik pozícióból a másikba. Ez az *échappé* definíció a balettbeli hagyományos értelmezésnél tágabb értelmezést tesz lehetővé.

Dict.Ex.232a-b

Dict.Ex.234a-b

A Dict.Ex.232b²¹ részletezve mutatja a Dict.Ex.232a egyszerűsített lejegyzését. Knust magyarázata szerint: „Az ütemelőzős súlytalanítást, amely alatt megmarad a talajjal való kontaktus, a súlyrubrikába helyezett szünetjel és vele egyidejűleg a légrubrikába írt cselekvésjel mutatja. ... Az ezt követő súlyátvitel csúszó lépés, azaz a lábak csúszva haladnak az új súlyvétel helyéhez.” Az *échappé* jól ismert előadásához szükséges súlytalanítás jelölésére alkalmazott szimbológia ellentmondásosnak tűnik. A súlyrubrikába írt szünetjel egyidejűleg a légrubrikába helyezett cselekvésjellel külön szabály nélkül a következőt jelenti: tartsuk meg a súlyt mindkét lábon, mialatt végezzünk „az ugrás harmonikus előadásához szükséges lábgesztust”.²² Knust megoldásában a talajjal való kontaktus megtartását a szünetjel jelölte. De miért nem alkalmazott inkább lábfejjelet a légrubrikában, amely egyébként is kontaktusjel? Az sem teljesen világos, miként értsük a megkettőzött féltalpjelet, a lábujjmagasságot jelölő, ferdén sraffozott irányjelen. Talán az irányjelnek középfokúnak kellene lennie?

¹⁹ Knust 1979. Vol. 1. p. 40. Dict.197.

²⁰ Knust 1979. Vol. 1. p. 51. Dict.231-234.

²¹ Knust 1979. Vol. 2. p. 28.

²² Knust 1979. Vol. 1. p. 38. Dict.186.a

Másik kérdés a Dict.Ex.232b második fázisa: ugyanazt a súlytalanítást kell itt is értsük, mint a féltalpra(?) vagy lábujjra(?) emelkedéskor? A lábujj foknál tovább kell emelni a súlyt (még ha igen kicsit lehetséges is), mindezt megelőzve egy kis fokú térdhajlítással, vagy csak ereszkedünk? A jelölésmód ugyanaz, és mindkét előadásmód lehetséges különösebb erőfeszítés nélkül. Az előadáshoz szükséges idő lesz kissé eltérő.

Dict.234²³ a csúszó ugrást elemzi. Knust szerint csúszó ugrás esetén „...az előadó súlytalanítja a testet anélkül, hogy elhagyná a talajt, majd az új súlyvétel helyén újra súlyt vesz.” – lásd a Dict.Ex.234a-ban.²⁴ A Dict.Ex.234b a csúszó ugrást részletezve jegyzi le. A szöveges értelmezésben: „...a test előzetes súlytalanítása mint a lépés és lábgesztus közötti állapot jelenik meg. A következő testsúly átvitel csúszó lépés...”. Itt ugyanazt a fenntartásunkat fogalmazhatjuk meg mint fenn, amikor a lépés és az ugrás közötti alapvető különbséget elemeztük.

Ann Hutchinson

Ann Hutchinson Labanotation²⁵ című könyvének 7. fejezetében részletesen elemzi az ugrást: „A levegőbe felugrást mindkét súlyrubrikában megjelenő helykihagyással jelöljük. ...A súlyra vonatkozó irányjelek közötti helykihagyás hossza mutatja meg, mennyi ideig tartózkodik a test a levegőben.”²⁶ „A súlyrubrika üresen hagyásának konvenciója révén a levegőbe emelkedéshez és az újbóli talajfogáshoz szükséges komplex lábmozgás egyszerűen jelölhető. A súly magassági szintje és a levegőben töltött idő együttesen mutatják meg a szükséges előkészítő mozdulatot talaj közeli, kis ugrás esetén, vagy utal a testi »ugródeszka« használatára magas ugrásoknál anélkül, hogy összetett részleteket kellene leírni.”²⁷ „Az ugrások magassági szintje” című fejezetrész a közép, magas vagy mély szintű súlyhelyzetből indított ugrások előadásmódját tárgyalja.²⁸

„A súly szabadítása” cím alatt Hutchinson is elemzi az *échappé*t, azonban más következtetésre jut, mint Knust: az *échappé* vagy egy kis ugrással lehet előadni, és ebben az esetben helykihagyás jelenik meg a súlyrubrikában (Lab.Ex.91a²⁹), vagy a Lab.Ex.91b esetében nincs ugrás és „a súlyt csak annyira emeljük meg, hogy a lábak hirtelen mozdulhassanak.” Ezt a mozdulatot a súlyrubrikába írt irányjelek mellé írt cselekvéssjellel jelölte. Mivel a Lab.Ex.91b első fázisának végén hasonlóan jelölte a mozdulatot, mint az ütemelőzőben, a jelölésmódot úgy is lehet érteni, hogy az ugrás jellege megegyezik az ütemelőző ugrásával. A súlyt újból emeljük, az ehhez szükséges energiát a lábujjon lévő II. pozícióban kis térdhajlításból vesszük, majd a lábakat hirtelen berántjuk V. pozícióba. Hutchinson is azt az ellentmondásos jelölésmódot használja, mint Knust a

²³ Knust 1979. Vol. 1. p. 52.

²⁴ Knust 1979. Vol. 2. p. 28.

²⁵ Hutchinson 1977. A továbbiakban a könyvre a „Lab.” jelzettel hivatkozunk.

²⁶ Hutchinson 1977. p. 77.

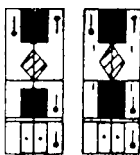
²⁷ Hutchinson 1977. p. 78.

²⁸ Hutchinson 1977. p. 81.

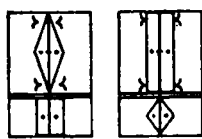
²⁹ Hutchinson 1977. p. 82. A továbbiakban Hutchinson könyvének példáira Lab.Ex. jelzettel hivatkozunk. A könnyebb követhetőség érdekében a hivatkozott példákat idemácsoljuk.

Dict. 232b esetében: tartsuk meg a súlyt, mialatt ugyanazzal a testrésszel végezzünk lábgesztust.

„Az ugrások időzítése” fejezet rész „Felugrás és talajfogás” bekezdésében Hutchinson világosan elmagyarázza, miként értelmezi az ugrások előadásmódját.³⁰ A Lab.Ex. 312b–c³¹ Hutchinson szerint csúszást jelöl, „a súly nem emelkedik, hanem teljesen a talajon marad, amelynek elég csúszósának kell lennie ahhoz, hogy a mozdulatot végre lehessen hajtani.” Ennek értelmében a Lab.Ex.313b nem csúszó szökkenés, mint Knustnál, hanem korcsolyázó mozdulat. Hutchinson könyvében nincs arra példa, hogyan jelölne egy csúszó szökkenést.

Lab.Ex. 91a–b

Lab.Ex. 312b–c

Lab.Ex.313b

A Knustnál említett elpattanó ugrást (Dict. 199a, 521d', 720d) Hutchinson a következőképpen magyarázza: „Ugrás közben a súlyrubrikába írt függőleges erőjel az emelkedést hangsúlyozza.”³²

A tánclejegyzők nyilvánosságának a súlytalanítás jelét Hutchinson az ICKL 1987-es konferenciáján jelentette be. A *Carets and Staples*³³ c. tanulmányában az *échappé*-szerű mozdulatokkal kapcsolatban összehasonlítást adott a Lábán-kinetográfia két dialektusának mozdulatértelmezése között, és megoldásként javasolta a súlytalanítás jelének használatát. A magyarázatokat és a vonatkozó ábrákat ugyanezen konferencián tárgyalt másik, a *Use of the ∞ and ∩ in the Support Column*³⁴ c. tanulmányában megismételte. Ez utóbbi tanulmány „Use of the ∩” c. részében összehasonlította az ugrás súlytalanítási fázisának különböző jelölésmódjainak eltérő értelmezését (a vonatkozó példákat idemáoltuk): „Az Ex. 2a igen kis ugrást mutat, amely éppen elegendő ahhoz, hogy a lábak teljesen elhagyják a talajt. A 2b-ben súly és gesztus egymás mellett jelenik meg, így kevesebb súly van a lábakon közvetlenül az előtt, hogy elválnak. Ex.2c valójában ugyanazt állítja, mint Ex.2b (súly és gesztus egyidejű), de többen úgy érzik, ez a megoldás vizuálisan jobban érthető. A 2d-ben olyan súlytanítást jelöltünk, amelynél a talajjal való kontaktus megmarad. A 2b, 2c és 2d előadásakor a lábfők a nyitás során csúsznak a talajon, de a csúszás ténye nincs kihangsúlyozva. Ha a csúszás fontos, a 2e szerint a leírást ki lehet egészíteni a csúszás jelölésével.”³⁵

³⁰ Hutchinson 1977. p. 88.

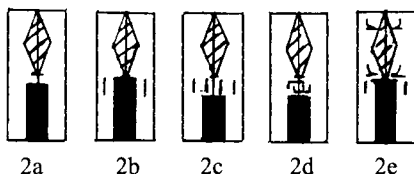
³¹ Hutchinson 1977. p. 219.

³² Hutchinson 1977. p. 478.

³³ Guest 1987a

³⁴ Guest 1987b

³⁵ Guest 1987b p. 2.

A „súlytalanítás érintésben maradással” mozdulatgondolat szempontjából vizsgálva a lejegyzett néptáncok ugrásait, azt vehetjük észre, hogy számos ugrás, amelyeket korábban a talajt elhagyó ugrásnak írtak le, a „súlytalanítás érintésben maradással” kategóriába tartoznak. A talajt elhagyó és az érintésben maradó ugrás között jelentős előadási stíluskülönbség érzékelhető.

Azonban elfogadva a „súlytalanítás érintésben maradással” elemzését és jelölésmódját, több kérdés felmerül. Hogyan lehet leírni a javasolt jelölésmóddal azt, ha egyidejűleg több mozdulattípus történik, például ugrás és forgás, amikor a forgásjelet is a súlyrubrikába kell írni? Vagy miként íránk azt, amikor a súlytalanítás csak részleges? E jelenség igen gyakori a néptáncokban, különösen szökkenés esetén. E kérdés magyarázatára lejegyzési példák keretében visszatérünk.

Szentpál Mária

Szentpál *Táncjelírás*³⁶ c. könyvében a következő módon elemzi az ugrást: „Az ugrás a test levegőbe lendítése; ikerfázis, amely a levegőbe lendülésből és a talajfogásból áll. A kin.-ban ugrást jelent, ha mindkét súlyrubrikában hézag van, és előzőleg egyik súlyrubrikában sem állt „o”-jel. ...Az ugrás magassága egyenlő a levegőben eltöltött idővel, tehát az ikerfázis első tagjának időtartamával;... Jegyezzük meg, hogy a hézag időtartamában bennfoglaltatik az elrugaszkodás mozzanat időtartama is.”³⁷ Vegyük észre, hogy Szentpál Hutchinsontól eltérően értelmezi azt, milyen mozdulatrészek értendők az ugrás helykihagyásának idejébe.³⁸

Az ugrás tudott előadásmódjáról Szentpál a következőképpen vélekedik: „Kis ugrásoknál általában nem kell térdh.-t írni a földre érkezés súlyfázisánál (Tjs.3 példa³⁹), míg nagy ugrásoknál (Tjs.4 példa⁴⁰) az az általános, hogy térdh.-ból indulunk és térdh.-ba érkezünk. Tudottnak vesszük azonban, hogy a középfokú irányjel a súlyr.-ban sem merev, sem feszes térdet nem jelent, hanem azt a természetes, ruganyos talajfogást, amelynél a térd csekély mértékben utánaenged.”⁴¹

³⁶ Szentpál 1976. A továbbiakban a könyvre a Tjs. jelzettel hivatkozunk.

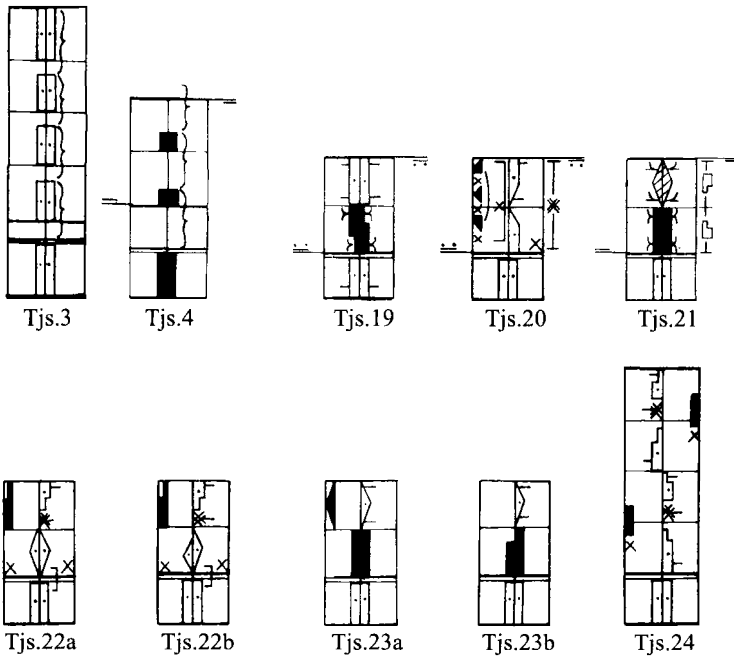
³⁷ Szentpál 1976. p. 67.

³⁸ Hutchinson 1977. p. 88: „A helykihagyás kezdete azt a pillanatot jelzi, amikor a lábak elhagyják a talajt; tudottnak tekintjük, hogy az elrugaszkodás, a lábak nyújtásának kezdete az előző súlymozdulat végén történik.”

³⁹ Szentpál 1976. Kinetográfiai melléklet p. 11. Szentpál's examples are also copied here and referred to as Tjs.Ex.

⁴⁰ Szentpál 1976. Kinetográfiai melléklet p. 11.

⁴¹ Szentpál 1976. p. 68.

Szentpál bevezeti a csúszó ugrás gondolatát: „A csúszó ugrást is azonos lábfőjelek kettőzésével írjuk. Azt, hogy az írtak csúszó lépést vagy csúszó ugrást jelentenek-e, nem a lábfőjelekből tudjuk meg, hanem a fázisok összefüggéséből”⁴² – lásd a Tjs.19–23 példákat.⁴³ Szentpál Tjs.19 és Tjs.21 példája az *échappé* problémájának felel meg. Szentpál egyértelműen állítja, hogy ha egy mozdulat nem adható elő lépésként, akkor annak ugrásnak kell lennie, ezért a Tjs.19 és 21 példa csúszó ugrás, vagy ahogy ő nevezi, „csusszanás”. A csusszanás egy változatát a Tjs.24 példában mutatja be: „Van olyan csusszanás is, amelynél a csusszanást kissé »megugratjuk«. Ilyenkor a csusszanás előtt parányi hézagot hagyunk.”⁴⁴

⁴² Szentpál 1976. p. 108.

⁴³ Szentpál 1976. Kinetográfiai melléklet p. 19.

⁴⁴ Szentpál 1976. p. 109.

Szentpál elmélete elfogadható számunkra, egy fenntartással: elemzéséből nem világos, hogyan szabadul a súly, milyen előkészítő mozdulatrészeket kell végeznünk az ugrás megfelelő előadásmódja érdekében. Például a Tjs.19 példa kiinduló helyzetben nyújtott térdről és féltalpról indított ugrás esetében meg kell-e kissé hajlítani a térdet a súlytanítás előtt, vagy sem? Szentpál elmélete állandó ruganyosságot tételez fel a térdben az ugrások előadásakor. A közölt motívumok ismert előadásmódja ettől élesen eltérő.

A Tjs.22a és 23a példák második fázisa újabb kérdést vet fel. Szentpál e mozdulatokat csúszó *sissonnak* tekinti, mert szerinte az egyidejűleg írt súly és lábgesztus egyértelműen jelöli azt, hogy a csúszást két lábról indul, ezért a haladás irányát mindkét példa esetében a pozíció közepéhez kell viszonyítani. A jelek összefüggéséből azonban Szentpál szabálya szerint arra is lehetne következtetni, hogy *kuppés* lépés van leírva, ahol a lépő láb csúszva halad a súlyvétel helye fölé⁴⁵. Az eltérő értelmezés nyomán az érzézés helye jelentősen eltérő lehet például a Tjs.22a példa esetében.

Az ugrások hagyományos osztályozása

Valamennyi fent idézett szerző az ugrásokra ugyanazt az osztályozási rendszert állította fel, amely a támasztó lábak ugrás előtti és a talajfogást követő számától függ, azonban eltérő terminológiát használnak az azonos típusok jelölésére:⁴⁶

- ugrás egyik lábról a másikra

Knust:	jeté
Hutchinson:	leap
Szentpál:	jeté
- ugrás egy lábról kettőre

Knust, Hutchinson, Szentpál:	assemblé
------------------------------	----------
- ugrás két lábról kettőre

Knust:	nincs terminus
Hutchinson:	jump
Szentpál:	temps levé
- ugrás két lábról egy lábra

Knust, Hutchinson, Szentpál:	sissonne
------------------------------	----------
- ugrás egyik lábról ugyanarra a lábra

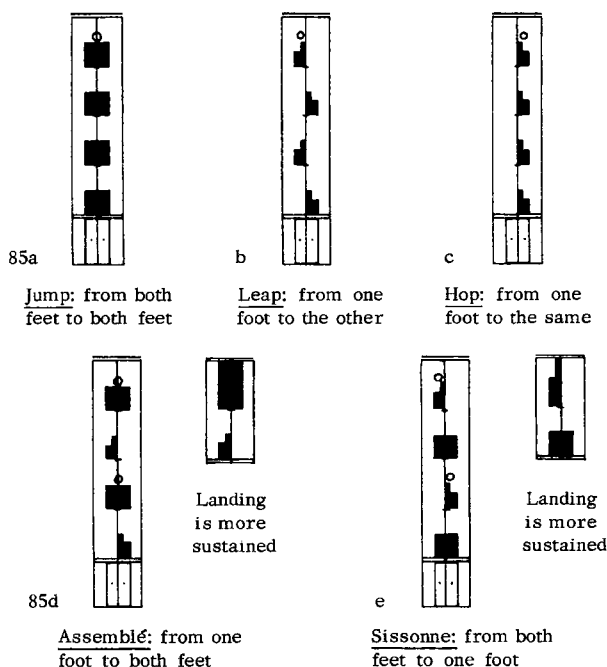
Knust:	hop, temps levé
Hutchinson:	hop
Szentpál:	soté

A típusokat itt Ann Hutchinson hivatkozott könyvének példáival illusztráljuk (Lab.Ex.85a–e).⁴⁷

⁴⁵ A Labanotation szerint e jelölésmód sértheti a lépéssel szimultán lábgesztus lejegyzési szabályát.

⁴⁶ Knust 1979. Vol. 1. p. 39; Hutchinson 1977. p. 79; Szentpál 1976. p. 69.

⁴⁷ Hutchinson 1977. p. 79.

Lab.Ex.85a-e

A fenti áttekintés összegezeként megállapíthatjuk, hogy az idézett szerzők egyet-
 értenek a következőkben:

- a helykihagyás a súlyrubrikában ugrást jelent
- ugrás esetén a test a levegőbe emelkedik
- az ugrás magasságát általában a helykihagyás hossza jelöli
- az ugrás előtt előkészítő térdhajlítás, az érkezéskor ruganyos térd szükséges, amelyt a notációban nem kell külön jelölni.

Az ugrás különleges esetei, amelyek külön jelölést, szabályt vagy értelmezést igényelnek, a következők:

- az elpattanó ugrás
- a szinten maradó („terre á terre”) ugrás
- az échappé
- a csúszó szökkenés
- az egyéb csúszó ugrás.

A szerzők elkerülték vagy eltérően jelölték az ugrásszerű csúszó támasztékváltást az ugrás valamennyi típusában. Ez magában foglalja az *échappé*t, vagy szélesebb értelemben a páros lábú támaszték dinamikus pozíció- és magassági szint váltását.

Szintén eltérést találunk az egyes szerzők ugrásértelmezésében és a jelölésben. Az ugrások különböző jellegzetességeit nem rendszerszerűen, hanem esetlegesen jelölik: a helykihagyás, azaz a levegőben töltött idő hosszával, súlyrubrikába írt szünetjellel egyidejű cselekvésszel, a súlypont jele fölé írt szünetjellel, függőleges erőjellel, súlytalanítás jellel a súlyrubrikában stb.

A fenti áttekintésből nyilvánvalóan látszik, hogy nehézségbe ütközik azon ugrások jelölése, amelyek előadásmódja eltér a tudottól. Például a következő ugrások jelölésére nincs megoldás: részleges súlyban maradás az ugrás súlytalanítási része alatt, a súly szabadításának vertikálitása, és ezek egyidejűsége más mozgulat típusokkal, például forgással.

Következésképpen elmondható, hogy a vonatkozó szakirodalomban sem elméleti alap, sem grafikus logika nem található, amely mentén az ugrásjelenségek tartalmilag típusba sorolhatók lennének, és amelyre következetes jelölésmód felépíthető lenne.

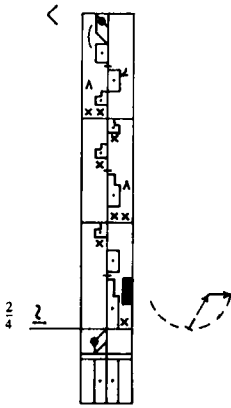
Néhány ugráspélda és értelmezésük

Részleges súlytalanítás

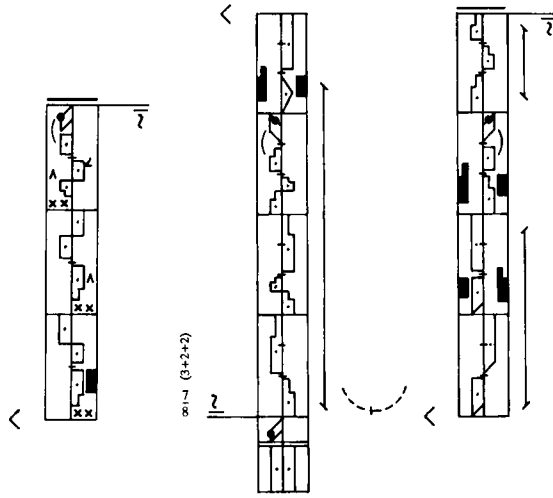
A CRDP.Ex. jelzettel bemutatott példák Lisbet Torp *Lánc- és körtánc minták*⁴⁸ c. könyvében találhatók. Valamennyi példa esetében a mozgulatsorok lejegyzője a súllyal egyidejűleg írt alap mély iránnyal kívánta felhívni a figyelmet a súlytalanítás sajátos jellegére (lásd a CRDP.Ex.18: 1. és 4. ütem; CRDP.Ex.24: 4., 6. és 7. ütem; CRDP.Ex.53: mindkét ütem; CRDP.Ex.120: valamennyi ütem, kivéve a 3.-at). A jelek összefüggése részleges súllyal szabadított szökkenésre utal, amely a balkáni vagy balkáni eredetű táncok igen jellegzetes ugrásfajtája. A könyv sok hasonló, ugyanígy jelölt mozgulatpéldát tartalmaz.⁴⁹

⁴⁸ Torp 1990. A könyv belső borítójáról nem derült ki egyértelműen, ki volt a könyvben közölt táncpéldák lejegyzője: maga a szerző vagy William C. Reynolds. A továbbiakban a jelen tanulmányban a könyv példái-ra CRDP.Ex. jelzettel utalunk.

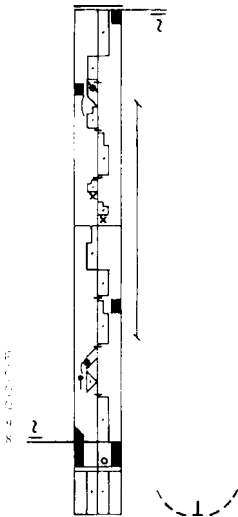
⁴⁹ Talán minden kinetográfus szakember egyetért abban, hogy az elől irányú súllyal egyidejű alap mély gesztus nem volt a leghatékonyabb választás. A jelen tanulmány a későbbiekben e mozgulat jelölésére ortográfiai megoldást is kínál.

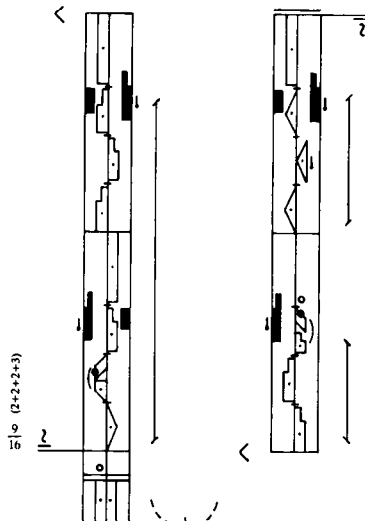
B(1)B(1)
CDRP.Ex.18

BR(1,5)BR(1,5)
CDRP.Ex.24

CDRP.Ex.53

CDRP.Ex.120

Az 1. és 2. ábra példáin bagi verbunk és csárdás részleteit mutatjuk be.⁵⁰ A verbunkot és a csárdás férfi szolamát ugyanaz a táncos adta elő.

A tudott előadásmód

Az 1. ábra példájában valamennyi súllyal végzett mozdulat ugrás. Az előző fejezetben hivatkozott valamennyi szerző szerint az ugrás tudott előadásmódja a test levegőbe emelése az irányjelek között jelölt helykihagyás idejére, valamint érkezéskor a térd ruganyossága, enyhe mértékű hajlítása. A lejegyzés alapjául szolgáló filmrészlet ellenőrzésekor megállapítható volt, hogy a lejegyzés értelmezése szerint előírt ugrásfajta megegyezett a megfigyelhető mozdulat jellegével.

A tudottól eltérő érkezés és az emelkedés elmaradása szabadításkor

Azonban a fentitől eltérő volt a helyzet a 2. ábra egyes ugrásai esetében, annak ellenére, hogy prekoncepcionálisan az egyszerű helykihagyás ugyanazt az ugrás-előadást (értelmezést) feltételezi. A filmen megfigyelhető volt, hogy a 6. ütemben az első ugrást a táncos hajlított térdről nyújtott térdre érkezve adta elő, és a test *csak emelkedett*. Az előadásmód jelentősen eltért attól, amit az ugrás általános értelmezése vár el a lejegyzésmódtól: a test emelése és ejtése. A jelen példa esetében hiányzott az emelést követő ereszkedés, és *nem volt tudott térdhajlítás sem a súlyvételkor, a térd nyújtott maradt*. A következő ugrás szinten maradó ugrás volt, amikor érkezéskor a térd szintén nem hajlított, valamint a 7. ütem első fázisában a *demi plié*-be érkezés előtt a súly teljesen szabadult, azonban a test csak ereszkedett, és elmaradt a tudott előadásmód alapján elvárható levegőbe emelkedés. A motívum ismétléseikor az előadó e mozdulatokat többször ugyanígy táncolta.

A súlypont elvárttól eltérő vertikális mozgása – a mozgásirány kizárólag lefelé vagy felfelé

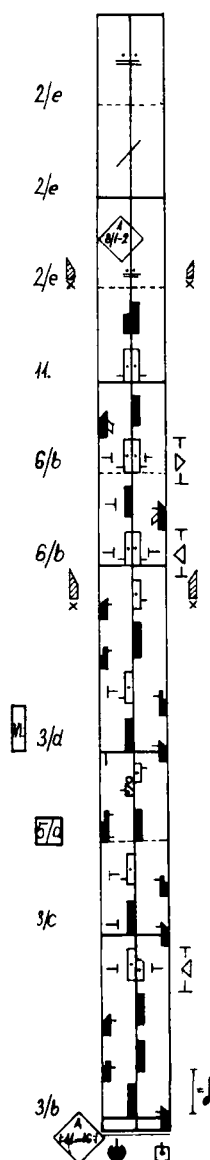
A 3., 4., 5.⁵¹ és 6.⁵² ábra Maros-Küküllő menti pontozó kétütemes záratait mutatja. Az előadásmód magyarázata ismét a mozgásszakaszok filmről való ellenőrzésének eredménye.

A 3. ábra 1. ütemének második fázisa (a következőkben 1.ü. 2.f.) olyan ugrás, amikor a test a szabadítás alatt csak ereszkedik. A táncos nem a tudott, emelkedő–ereszkedő jellegű ugrást adja elő. Az általános lejegyzési gyakorlatot követve a lejegyzés nem jelölte a tudottól eltérő előadásmódot sem itt, sem e fejezet többi példájában. A 3. ábra 1.ü. 4.f. szintén ugrás. A lejegyző itt a „súlytalanítás érintésben maradással”

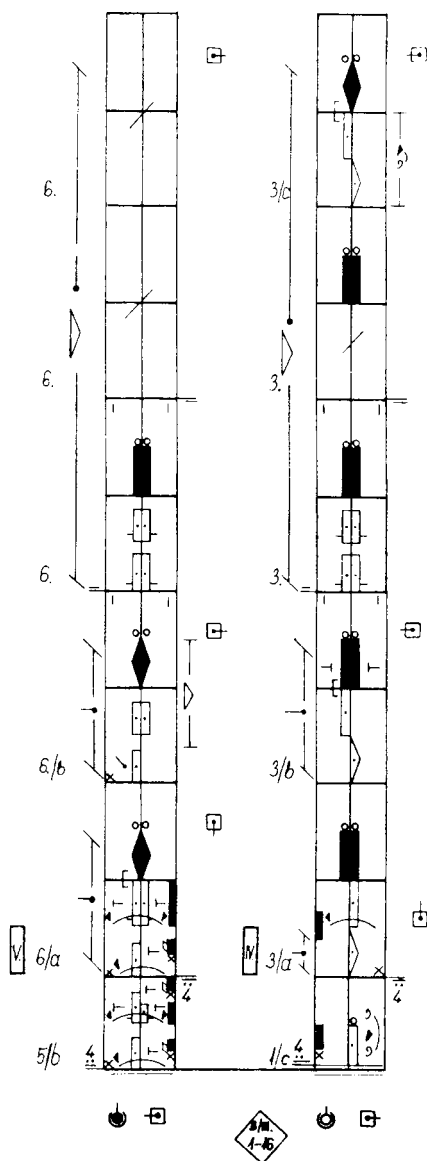
⁵⁰ Verbunk és csárdás (Verbunk and chardash) MTA Ft. 235.2, 235.7 Megjelent: Pesovár – Lányi 1974. p. 158–159. Tánclejegyző: Lányi Ágoston.

⁵¹ Pontozó, Magyarózd. Kézirat. Lejegyző Fügedi János. MTA ZTI Tit 1259, a felvétel azonosítója: NISZH/VK/B135/1

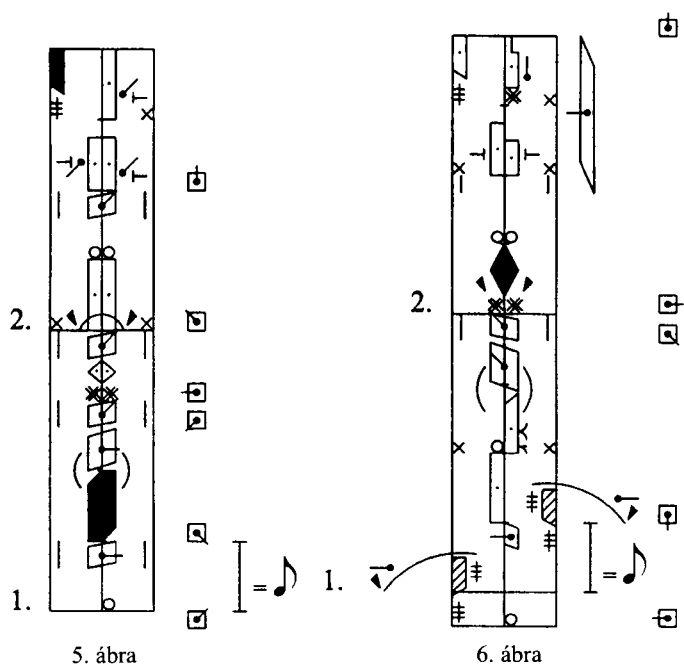
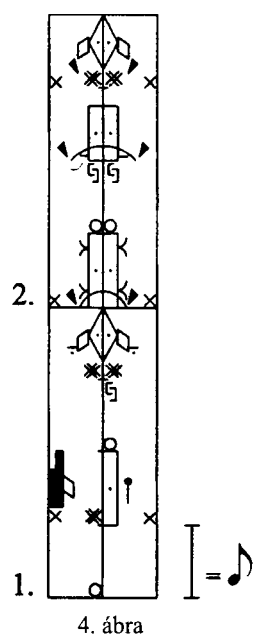
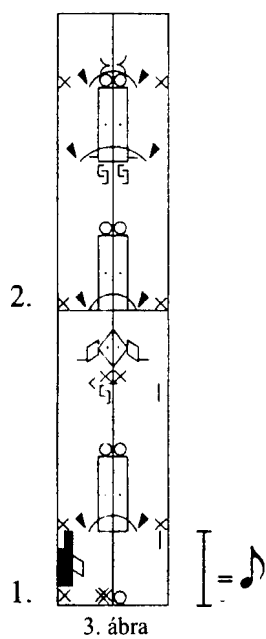
⁵² Pontozó, Magyarózd. Kézirat. Lejegyző Fügedi János. MTA ZTI Tit 1260, a felvétel azonosítója: NISZH/VK/B135/6

1. ábra

2. ábra

jelet alkalmazta, mert az ugrás alatt a bal láb nem hagyta el a talajt, hanem érintő helyzetben maradt, mialatt teljesen súlytalanodott. A test a súlytalanodáskor felfele haladt és súlyvételekor féltalpon, nyújtott térden fenn is maradt, és nem haladt egyáltalán lefelé, mint egy tudott előadásmódú ugrás súlyvétele esetében. A 3. ábra 2.ü. 1.f.-ban a test ismét teljesen súlytalanodott, de most dinamikusan csak lefelé haladt, és elmaradt a súlytalanodással tudottan elvárt emelkedés. A 3. ábra 2.ü. 3.f.-a szintén ugrásszerű mozdulat volt, a lábfeő most is érintésben maradt súlytalanításkor, a test csak felfelé haladt.

A 4. ábra 1.ü. 4.f. ugrásszerű mozdulat, ahol a táncos „súlytalanítást érintésben maradással” adott elő. A 2.ü. 1.f. a súly ejtése bokázóval, most a mozdulat kiegészült a nyitott pozícióból zártba való csúszással. A 2.ü. 3.f.-a szintén „súlytalanítás érintésben maradással”, és a 2.ü. 4.f.-ban a test teljesen súlytalanodik, azonban csak lefelé halad.

Az 5. ábra 1.ü.2.f.-a tudott előadásmódú ugrás, az 1.ü. 4.f.-ban csak emelkedik a test, de most a mozdulat forgással szimultán, a 2.ü. 1.f. hasonlít a 3. ábra 2.ü. 3.f.-ához, de itt is forgás járul a mozdulathoz, végül a 2.ü. 4.f.-a csak dinamikus ejtést tartalmazó ugrás.

A 6. ábra 1.ü. 2.f.-a szintén tudott előadásmódú ugrás, a 2.ü. 1.f.-ban a test forgással egyidejűleg csak lefele mozdul és dinamikusan érkezik, a 2.ü. 3.f.-a csak emelkedést tartalmazó ugrás, végül a 2.ü. 4.f. ismét csak ejtéssel végrehajtott ugrás.

A 7–10. ábra kalotaszegi legényes⁵³ motívumrészeleit mutatja. A 7. ábra 3.ü. 2.f.-ban és 4.ü. 2.f.-ban szökkenés szituációban találkozunk a „súlytalanítást érintésben maradással” jelenségével.

A 8. ábra esetében rövidítve mutatjuk be a súly haladásának irányát az ugrás súlytalanítási része alatt:

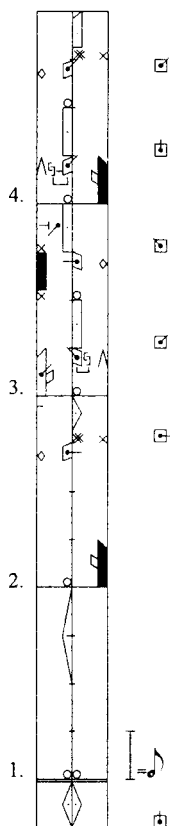
- 1.ü. 4.f.: fel-le
- 2.ü. 3.f.: fel-le
- 2.ü. 4.f.: le
- 3.ü. 3.f.: fel-le
- 3.ü. 4.f.: le
- 4.ü. 3.f.: fel-le
- 4.ü. 4.f.: le

A 9. ábra valamennyi ugrásának előadásmódja megegyezik a tudottal, a test mindannyiszor fel-le mozdukt.

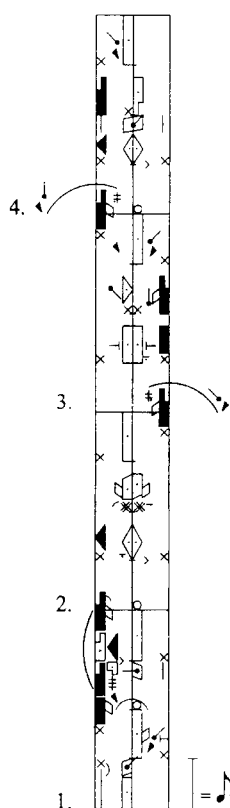
A 10. ábra 2. ütembeli magas ugrása természetesen a tudott fel-le előadásmódú. Azonban az 1. és 2. ütem 4. fázisai szinten maradó, *terre á terre* ugrások, míg a 4.ü. 1.f.-ának ugrásában a súly dobantással csak lefelé halad. Az utolsó nagy „fel-le” ugrás alatt határozott lábgesztust végez a táncos.

A fenti példák jól szemléltetik azt, hogy az eddigi tánclejegyzői gyakorlatban azonos módon jelöltük a lényegesen eltérő előadásmódú ugrásokat. Azonos módon előadva ezen ugrásokat teljesen megváltoztatják a tánc stílusát, a tánc jellegét. Az előző fejezetben idézett könyvek és az itt bemutatott ugrástípusok alapján lehetőség nyílik az ugrások előadói stílus szerinti típusba sorolására, amely túlléphet a jelenlegi, az elrugaszkodás előtti és érkezés utáni támasztékszerkezet tisztán formai kategóriáin.

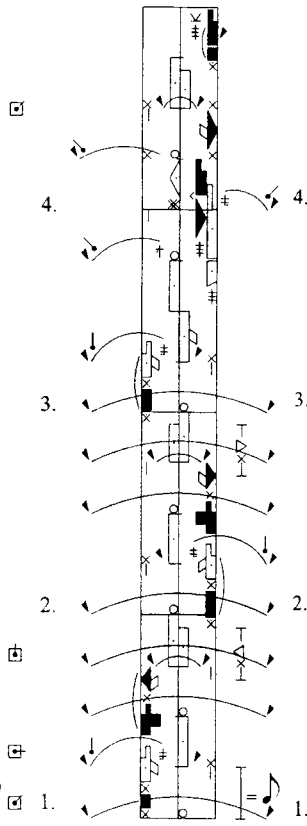
⁵³ Legényes, Bogártelke. Lejegyző: Fügedi János. Lásd *Magyar Néprajz* 1990, 482–487.

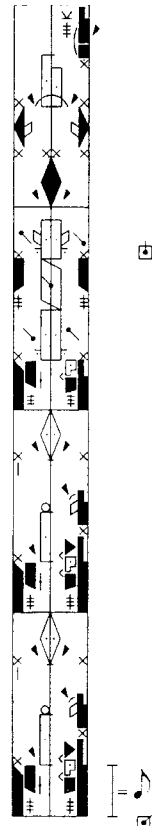
7. ábra

8. ábra

9. ábra

10. ábra

Az ugrás korlátozott definíciója

A félreértések elkerülésére megadjuk az ugrás korlátozott definícióját. A definíció azért korlátozott, mert csak a lábról indított és lábra érkező ugrásokra vonatkozik. Azokkal az ugrásokkal sem foglalkozunk, amelyek lábról indulnak ugyan, de a súlytalanítást külső eszközre való támaszkodás (például bot vagy egyéb tárgy) vagy partner segíti. A külső segítség rendszerint megváltoztatja az ugrás természetes idő–magasság viszonyát, amelyet egyébként csak a nehézségi erő ellenében kifejtett testi izomerő határoz meg.

A korlátozott definíció a következő: *Ugrás történik, ha egy súlyvétel közvetlenül a test erejéből adódó teljes vagy részleges súlytalanítás előz meg.*

Ugrás alatt az egész testet mozdítjuk. A Lábán-kinetográfiában az egész test mozgását a súlypont mozgásával jelöljük, ezért a következőkben az egész test mozgására a súlypont mozgásaként utalunk.

A fent közölt példák jelenségei alapján jelen tanulmányban az ugrásokat a következő szempontok szerint soroljuk típusokba:

A.) mennyi súly szabadul a súlylábról;

B.) súlytalanítás alatt melyik vertikális irányba (fel vagy le) mozdul a súlypont.

Ez az osztályozás kiegészülhet az idézett szerzők által bevezetett típusokkal, azaz:

C.) mi a támaszték szerkezete az ugrás indításakor és az érkezés után.

Az A.) és B.) pontok alatti tipológia azt jelenti, hogy az ugrás egyes tényezőit különválasztottuk és rendszereztek. A típusok esetenként deklaráltak magukba foglalnak jelenleg is ismert és használt altípusokat, mint a *terre á terre* fajta ugrás, de sok esetben új típusokat határoozunk meg. A következőkben tárgyalt tényezők szétválasztásával és kombinációjával az eltérő jellegű ugrások széles skálája határozható meg, jegyezhető le vagy akár hozható létre, ha valakinek erre van szüksége. Az itt meghatározottakon túl az ugrás egyéb típusai is elképzelhetők, a jelen klasszifikációt nem tekintjük sem lezártnak sem teljesnek.

Az ugrások típusai

A fejezetben csupán a fő- és altípusok neveit és definícióját adjuk meg. Az A.) és B.) jelű típusok az ugrások súlytalanítási mozdulatrészére vonatkoznak. A típusok magyarázatára és ortográfiájára a következő fejezetben térünk ki.

A.) A súlytalanítás mértéke szerinti típusok

részleges súlyos ugrás: a támasztó lábról csak részlegesen szabadítjuk a súlyt

Altípusok:

kétharmad súlyos ugrás: a támasztó lábról a súlynak csak egyharmad részét szabadítjuk

egyharmad súlyos ugrás: a támasztó lábról a súlynak kétharmad részét szabadítjuk

érintő ugrás: a támasztó lábról a teljes súlyt szabadítjuk, azonban a lábfők érintő helyzetben maradnak

teljes (nem érintő) ugrás: a támasztó lábról a teljes súlyt szabadítjuk, a lábfők elhagyják a talajt

B.) A súlypont vertikális mozgása szerinti típusok

lefelé ugrás: a súlypont az előző szintjéhez képest csak lefelé mozdul

szinten maradó ugrás: a súlypont megtartja előző szintjét

felfelé ugrás: a súlypont az előző szintjéhez képest csak felfelé mozdul

fel-le ugrás: a súlypont az előző szintjéhez képest először fel, majd az elért szinthez képest lefelé mozdul

C.) A támaszték szerkezete szerinti típusok

ugrás egyik lábról ugyanarra a lábra⁵⁴ (szökkenés)

ugrás egyik lábról a másik lábra

ugrás egy lábról két lábra

ugrás két lábról egy lábra

ugrás két lábról két lábra

Az ugrás új típusainak magyarázata és javasolt jelölésmódja

Az új típusok jelekkel való kifejezése során arra törekedtünk, hogy olyan közel maradjunk a jelenlegi gyakorlathoz, amennyire az lehetséges. Szem előtt tartottuk azt is, hogy a meglévő jelölésmódokat a jelenlegi mozgásértelmezések szerint alkalmazzuk. A javasolt ortográfia vagy a meglévő jelölésmódok kiegészítése, vagy a meglévő készlet jeleinek új értelmezés szerinti kombinációja azért, hogy ne kelljen a jelek amúgy is széles skáláját tovább növelni. Az alábbiakban a számok után „a”-val jelölt példák a helykihagyással jelölt ugrások, a „b”-vel jelölt példák pedig a helyzetet követő ugrások leírás megoldásait adják meg (kivéve a 29a–b ábra esetében).

Az idézett szerzők által említett néhány ugrástípus nem szerepel külön típusként. Ennek elsődleges oka az, hogy a jelen tipológia szempontjából e típusok a kialakított kategóriák képviselőjeként azonosíthatók. Például az elpattanó ugrás erőteljesen indított fent–lent ugrásnak tekinthető, éppúgy, mint a szintén dinamikus, dobantással érkező ugrást az idézett szerzők egyike sem tartja külön típusnak.

Jelen rendszerezésben Szentpál csúszó ugrása szintén nem jelenik meg külön típusként. Első ránézésre az érintő ugrások típusába tartozik, de a csúszó ugrás részleges súlyos ugrásként is előadható.

Az itt javasolt ortográfia általános szabálya az, hogy *bármely ugrás jelölésére vagy helykihagyás kell a súlyrubrikában, vagy szünetjel után írt cselekvésjel a légrubrikában*. A fenti klasszifikációt tekintve a helykihagyás a súlyrubrikában vagy a súlytalanítás értelemben szünetjel után írt cselekvésjel a légrubrikában egyéb kiegészítő jelölés nélkül ugyanazt jelenti mint eddig, vagyis a teljes ugrást, fel-le súlypontmozgással. A térd ruganyosságát szintén tudottnak tekintjük. Hasonlóan a korábbi lejegyzési gyakorlathoz, a levegőben töltött időt a helykihagyás vagy a cselekvésjel hossza jelöli.

A.) A súlytalanítás mértéke szerinti típusok

Részleges súlyos ugrás

Részleges súlyos ugrás alkalmával az emelkedéshez korlátozott mértékű erőt adagolunk, a súlylábról a teljes súlynak csak egy részét emeljük el. A következő példák esetében a helykihagyás jelöli az ugrás tényét, a bekapcsolásjel vagy a cselekvésjel lábfőjellel mutatja a súly részlegességét.

⁵⁴ Ezen osztályba tartozó valamennyi típusra egyszavas magyar terminológia nincs kidolgozva.

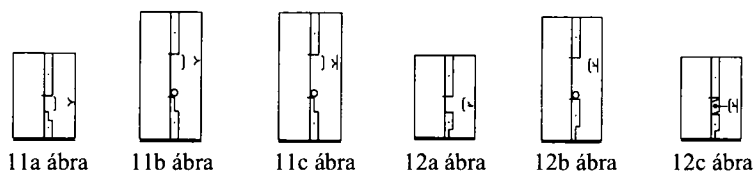
Kétharmad súlyos ugrás

A 11a–b ábra kétharmad súlyos ugrást mutat, amely esetben a test súlyának egyharmad része szabadul a jobb lábról. A példákban a vertikális szempontjából tudottnak tekintjük a súlypont fel-le irányú mozgását és a térd ruganyosságát. A súlyrubrika felé fordított bekapcsolásjel jelzi azt, hogy a súlytalanodó lábon kétharmad súlyt kell megtartani.⁵⁵ A segédrubrikába írt talppel mutatja, hogy a talajjal megtartjuk a kontaktust.⁵⁶

Hasonlóképpen jelöltük a helyzetet követő kétharmad súlyos ugrást, mint a 11b ábra esetében. A 11c ábra szerint a lejegyzés cselekvéssjellel is kiegészíthető, hogy felhívjuk a figyelmet az ugrás tényére.

Egyharmad súlyos ugrás

A 12a–b ábra egyharmad súlyos ugrásra mutat példát, amely esetben a jobb lábról a súly kétharmad részét szabadítjuk. A bekapcsolásjel most a légrubrika felé néz, ahol a lábfőjel megjelenik. A 12c ábra ugyanezt a fajta ugrást forgással egyidejűleg mutatja be.

Érintő ugrás

Érintő ugrás esetében akkora erővel ugrunk el, hogy a test teljesen súlytalanodjon, azonban a lábfők megtartják a földkontaktust. Az ilyen jellegű ugrásokat az irányjelek közötti helykihagyással és az azzal egyidejűleg írt lábfőjellel jelöljük, mint a 13a–b ábra esetében. A helykihagyás/cselekvésjel mutatja a teljes súlytalanítást, a lábfőjel pedig a talajjal való érintés megtartását. A vertikális szempontjából ebben az esetben is a fel-le irányú súlypontmozgást tekintjük tudottnak.

Amint már fentebb említettük, az érintő ugrást Ann Hutchinson Guest a „súlytalanítás érintésben maradással” jellel jelölte. Jelen esetben megközelítését nem látjuk indokoltnak, mert a súlyrubrikába írt helykihagyás egyidejűleg a légrubrikába írt lábfőjellel

⁵⁵ A Lábán-kinetográfia ortográfiai szabályai szerint a bekapcsolásjelet abba a rubrikába írjuk, amilyen minőséget a vonatkozó jelölésmóddhoz csatolni kívánunk. E szabályhoz ragaszkodva a széles vonalrendszer alkalmazása miatt a bekapcsolásjel és az a jel, amelyre vonatkozik, értelemzavaróan távol kerülne egymástól. Ezért a részleges súly jelölésére megelégszünk a bekapcsolásjel irányításával, vagyis a súlyrubrika felé „tekintő” bekapcsolásjel gesztuskválitással (pl. 11a ábra), a légrubrika felé fordított bekapcsolásjel súlykválitással (pl. 12a ábra) módosítja a vonatkozó jelölést.

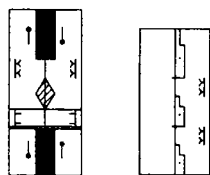
⁵⁶ A magyar tánclejegyző gyakorlat szerint a lábfőjelet a súlyrubrikába kellett volna írni. E jelölésmódot a külföldi notátorok erősen ellenezték, ezért iránymutatásukat követve a súlyra vonatkozó lábfőjelet a belső segédrubrikában helyeztük el.

ugyanazt a mozgásgondolatot fejezi ki. Abban az esetben, ha valaki nem akarja pontosan meghatározni, milyen lábförész marad érintésben, az érintés tényének jelölésére használhatja a semleges kontaktusjelet.⁵⁷

A 13a–b és a 14a–b ábra az itt javasolt módon írja le ismét a 3. és a 4. ábra egy-egy részletét. Hasonló mozdulatot láthattunk a 7. ábra 3.ü. 2.f.-ban. Forgással egyidejű érintő ugrásra mutat példát a 15. ábra.

E mozdulattípus egyik gyakori megjelenési formája a csúszó ugrás, amelybe az *échappé* is beletartozik. A 16. ábra Knust Dict.Ex.32a–b csak példájának javasolt módú lejegyzését mutatja, a 17. ábra pedig a Dict.Ex.234a–b-nek felel meg. Tekintettel a kontaktus megtartása közbeni haladásra, vagyis a csúszás tényére, a lábfőjelet a helykihagyással egyidejűleg megkettőztük.⁵⁸ A lábak a következő pozíció által meghatározott irányba haladnak. Vegyük észre, hogy a 16. ábrán adott megoldással milyen könnyen elkerülhető a Dict.Ex.232b „tartsuk meg a súlyt, mialatt végezzünk lábgesztust” ellentmondásos jelölésmódja. Most már egyértelműen jelölhető az is, melyik lábförészen végezzük a csúszást, és a csúszás végeztével milyen lábförésre érkezünk.

16. ábra

17. ábra

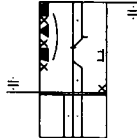
⁵⁷ Hutchinson 1977. p. 489.

⁵⁸ A csúszó ugrás jelöléséhez szükséges kettőzött lábfőjel, pl. a kettőzött talpjel elhelyezéséhez több helyre, nagyobb helykihagyásra van szükség, mint amennyi időt az ilyen jellegű ugrás valójában igényel. Ez a tény arra világít rá, hogy a jelek grafikai alakjának megalkotásakor figyelembe kell venni azok esetleges olyan használatát, amely ütközhet a Lábán-kinetográfia egyik alapelvevel, a jelek hosszanti kiterjedésének idő-konzekvenciáival. A korábbi gyakorlat a csúszást jelölő lábfőjelet az irányjelre írta. Rövid idejű csúszó ugrások esetén az itt jelölt probléma ugyanúgy fennáll, tehát egyértelmű, hogy a kontaktusjelek megalkotásakor a fejlesztők nem jártak el elég körültekintően. Áthidaló megoldásként az időjelek alkalmazása megoldhatja a problémát. A kontaktusjelek fenti szempontokat figyelembe vevő megváltoztatására irányuló javaslat természetesen már egy másik vitairat tárgya kell legyen.

A 18. ábrán újra lejegyeztük Ann Hutchinson Guest *Carets and Staples*⁵⁹ tanulmányának 4. ábráját, ahol a semleges kontaktusjelet használta. A 19. ábra Szentpál Tjs.20 példáját ismétli meg, a 20. ábra pedig Szentpál Tjs.22a példáját. Az új lejegyzések szerint egyértelmű, hogy a súlyt páros lábról kell szabadítani és az ugrások kategóriájába tartozó mozdulatot kell végezni.

18. ábra

19. ábra

20. ábra

Teljes (nem érintő) ugrás

Ezt a típust magával a helykihagyással vagy a cselekvésjellel jelöljük. A típus nem kíván sem külön magyarázatot, sem példát, mert pontosan fedi a jelenleg érvényben lévő, általános ugrásértelmezést és jelölésmódot.

B.) A súlypont vertikális mozgása szerinti típusok

Lefelé ugrás

A lefelé ugrás előadásakor a táncos súlypontja a súlytalanítással egy időben nem mozdul felfelé, csak lefelé. Rendszerint akkor fordul elő, amikor a súly magassági szintjét az előadó lefelé váltja (de természetesen minden lefelé szintet váltó ugrás nem automatikusan „lefelé” ugrás). A lefelé ugrás esetében a súlypont *közvetlen* úton halad a magasabb szintről az alacsonyabb felé.⁶⁰

A lefelé ugrást e tanulmány 2. ábrájának 7. ütemében említettük először. A 21. ábrán a 7.ü. 1.f.-t újra lejegyeztük. A helykihagyással egyidejűleg egy felfelé mutató nyíl jelzi, hogy ugrás közben a súlypont közvetlen úton halad a két magassági szint között, az eddig tudottnak tekintett fel-le irányú súlypont mozgás nélkül.⁶¹ A 22–26. ábrák a 3–6. ábrák lefelé ugrásait mutatják, az új lejegyzési szabály szerint.

Szinten maradó ugrás

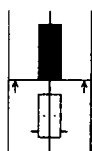
Az ugrások ezen típusa eddig ismert volt, mint a *terre à terre* ugrás, amely esetén a súlypont megtartotta magassági szintjét az ugrás súlytalanítási fázisa alatt. Jelölésmódban nem változtattunk az idézett szerzőkhöz képest (lásd pl. Lab.Ex.616c⁶²). A súlypont jele fölé helyezett „szünet a testben” jel mutatja, hogy a magassági szint nem változik. A 10. ábra szinten maradó ugrását a 27. ábra mutatja be.

⁵⁹ Guest 1987a p. 6.

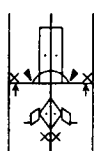
⁶⁰ A figyelmet a súlypont közvetlen úton való haladására Marion Bastien hívta fel e tanulmány megvitatásakor a Lábán Kinetográfia Nemzetközi Tanácsa (ICKL) 1997-ben Hong Kong-ban tartott konferenciáján.

⁶¹ Azt, hogy a „lefelé” és „felfelé” ugrások esetében a súlypont közvetlen úton való haladását nyíllal jelöljük, Ann Hutchinson Guest javasolta az 1997-es ICKL konferencián.

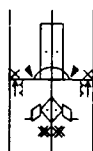
⁶² Hutchinson 1977. p. 405.

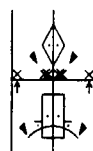
21. ábra

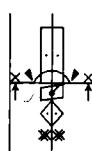
22. ábra

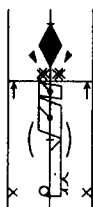
23. ábra

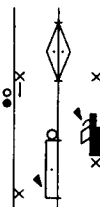
24. ábra

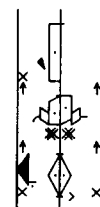
25. ábra

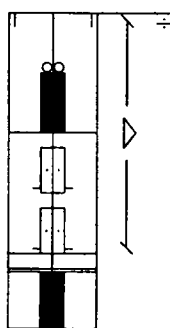
26. ábra

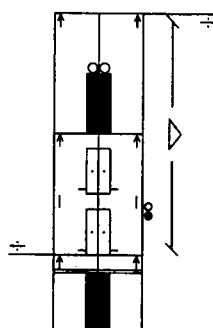
27. ábra

28. ábra

29a ábra

29b ábra

Felfelé ugrás

Az ugrások ezen típusa a lefelé ugrások ellentéte: az ugrás súlytalanítási mozzanata alatt a súlypont csak felfelé halad. Jelölésmódja hasonló a lefelé ugráshoz, egy kis felfelé mutató nyíl jelenik meg a légrubrikában, a helykihagyással egyidejűleg, vagy a cselekvésjel helyett. Annak ellenére, hogy a felfelé és a lefelé ugrást ugyanúgy jelöljük, a két ugrásjellegzet nem lehet összetéveszteni. A különbséget a kiinduló és az érkező súlyhelyzet magassági szintje mutatja meg. Felfelé ugrás esetén a kiinduló súlyhelyzet mindig alacsonyabb, mint az érkező, és fordítva, lefelé ugrás esetén a kiinduló súlyhelyzet mindig magasabb az érkezőnél. A 8. ábra felfelé és lefelé ugrásait a 28. ábra mutatja be.

A 2. ábra 6. ütemét mutatja mind a régi, mind az új módszer szerinti lejegyzésben a 29a–b ábra. Figyeljük meg a 29b ábra esetében a három eltérő ugrástípus egyértelmű jelölését.

Fel-le ugrás

A fel-le ugrás esetében a súlypont a súlytalanítás alatt mindkét irányba, először fel, majd lefele mozdul. Miként azt idézett szerzőink definícióiból láthattuk, vertikálitási szempontból ez az ugrások tudott eladásmódja, ezért külön jelölésmódot nem kíván. Bármely esetben, amikor kiegészítő jelölés nélküli ugrást írunk, feltételezzük a tudott fel-le jellegű előadásmódot.

Egyetértünk Ann Hutchinson elemzésével, hogy amikor fel-le ugrást nyújtott lábról indítunk, „ugródeszkeként” a térdeket kissé meg kell hajlítani az ugrás lehetővé tételére vagy segítésére.⁶³ A térd hajlítása bevezető súlypontmozgás, de e mozdulatöredéket nem tekintjük az ugrás részének, mert ekkor még a test teljesen alátámasztott.

C.) A támaszték szerkezete szerinti típusok

Ez a tipológia sem kíván külön magyarázatot, régóta bevezették, és széleskörűen használják, azonban a szerzők eltérő neveket adtak ugyanazon típusok számára. Az egyértelműség kedvéért célszerű lenne e terminológiát egységesíteni és az eddig használt, balettből átvett elnevezéseket elhagyni, mert azokhoz sokkal szűkebb mozdulatértelmű ugrások kötődnek. Martin György és Pesovár Ernő támasztékszerkezeti ajánlása⁶⁴ nyomán a következő, szám- és betűkombinációkat javasoljuk:

ugrás egyik lábról ugyanarra a lábra	11
ugrás egyik lábról a másikra	1 <u>1</u>
ugrás egy lábról kettőre	12
ugrás két lábról egyre	21
ugrás két lábról két lábra	22

Zárszó

A Lábán-kinetográfia jelenlegi gyakorlatában az ugrást jelölő helykihagyás/cselekvésjel önmagában nem tükrözi azt a gazdagságot, ahogy a súlyt e mozdulat típuson belül szabályozni lehet. A fenti elemzés kísérletet tett arra, hogy a széleskörű lehetőségek egy részét feltárja és a témában folytatott eddigi konzultációk és kutatások eredményét összegezze.

Feltehetőleg akadnak olyanok, akik jelen elemzést az egyébként is bonyolult Lábán-kinetográfia további bonyolításának tekintik, vagy szükségtelenül hajszaölhasogatónak találják. Azonban a gyakorlat azt mutatja, hogy a táncok rekonstrukciója során csak azok tudnak az egyformán jelölt ugrástípusok között különbséget tenni, akik egy-egy regionális néptáncstílusban jártasak, és a leolvasás előtt már tudják vagy közben felismerik, melyik táncot kell előadniuk. Stílusismeret hiányában olyan jellegű ugrásokat adnak elő, amely képzettségükből következik.

⁶³ Hutchinson 1977. p. 81.

⁶⁴ Martin–Pesovár 1963.

A Lábán-kinetográfiában a mozdulatok rögzítésének részletessége tetszés szerint határozható meg. Jelen tanulmány remélhetőleg hasznosan bővítette a választás lehetőségeit. Ahol az előadói stílus elemei akár kutatói-összehasonlító, akár esztétikai szempontból fontosak, a fenti tipológia segíthet az ugrások eltérő jellegzetességeit úgy lejegyezni és rekonstruálni, ahogy azokat eredetiben előadták.

Irodalom

GUEST, Ann Hutchinson

1987a „Carets and Staples”. *Technical Papers, Paper No. 21*. Fifteenth Biennial Conference of the International Council of Kinetography Laban. 3–14 August 1987. Center de la Marlagne, Wepion, Nr. Namur, Belgium.

1987b „Use of the ♪ and ♫ in the Support Column”. *Technical Papers, Paper No. 23*. Fifteenth Biennial Conference of the International Council of Kinetography Laban. 3–14 August 1987. Center de la Marlagne, Wepion, Nr. Namur, Belgium.

HUTCHINSON, Ann

1977 *Labanotation*. Third Edition. London–New York, Dance Books–Theatre Arts Books.

KNUST, Albrecht

1979 *A Dictionary of Kinetography Laban*. Macdonald and Evans Ltd.

Magyar Néprajz

1990 VI. kötet. Szerk.: Hoppál Mihály. Budapest, Akadémia Kiadó.

MARTIN György – PESOVÁR Ernő

1963 „A motívumtípus meghatározása a táncfolklórban”. *Acta Ethnographica*. Tom. XII. Fasc. 3–4.

PESOVÁR Ernő – LÁNYI Ágoston

1974 *A magyar nép táncművészete I*. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda.

SZENTPÁL Mária

1976 *Táncjelírás*. I. kötet. Második, átdolgozott kiadás. Népművelési Propaganda Iroda.

TORP, Lisbet

1990 *Chain and Round Dance Patterns*. Vol. III. University of Copenhagen.